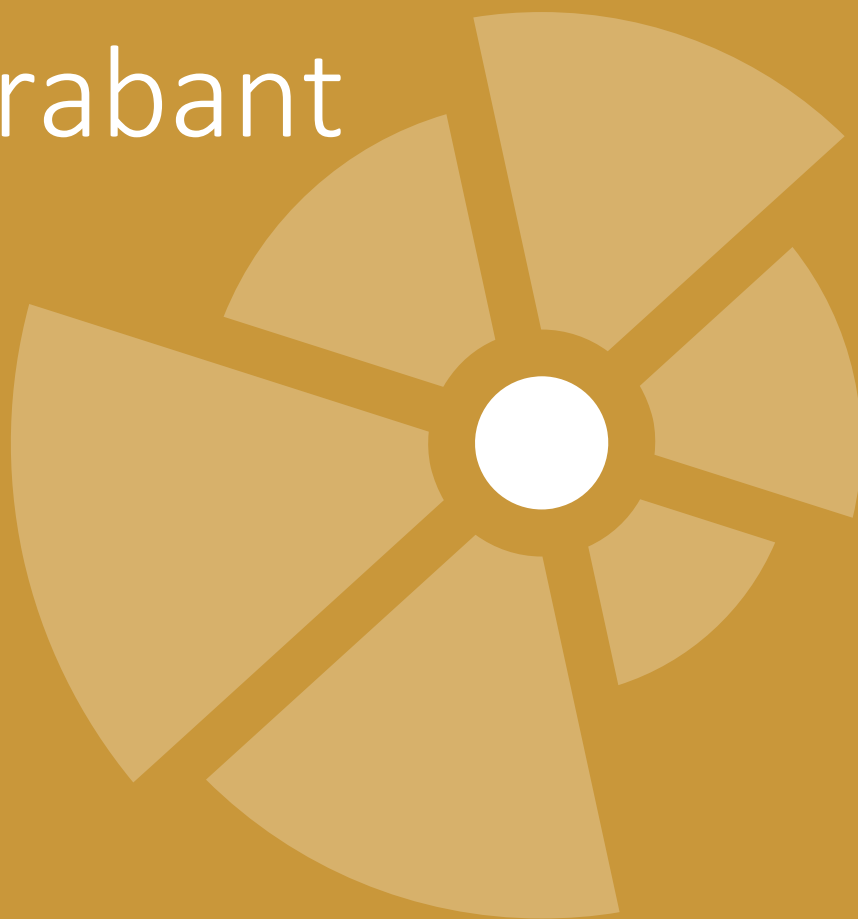

Advies over de Natuurdoelanalyse Kempenland-West, provincie Noord-Brabant

1. Het advies van de Ecologische Autoriteit

De provincie Noord-Brabant heeft een natuurdoelanalyse (NDA) opgesteld voor het Natura 2000-gebied Kempenland-West.¹ De NDA moet duidelijk maken of de bestaande en geplande maatregelen voldoende zijn voor het halen van de doelen voor het in stand houden van de beschermde natuur, of dat aanvullende maatregelen nodig zijn. Ook moet blijken of wordt voldaan aan het verbod dat de beschermde natuur niet mag verslechteren. De provincie Noord-Brabant heeft de Ecologische Autoriteit gevraagd te toetsen of de NDA een goede basis is voor de maatregelen die in het gebiedsprogramma worden opgenomen.

Wat staat in de natuurdoelanalyse Kempenland-West?

Het heide- en vennengebied van Kempenland bestaat uit heidevelden en, tussen Vessem en Wintelre, het Grootmeer. Tussen deze heidegebieden door stromen de laaglandbeken Reusel, Groote Beerze en Kleine Beerze. De Rovertsche Heide, oorspronkelijk een groot heidegebied dat in de 20ste eeuw is ingeplant met naaldbossen, omvat de Rovertsche Leij met beekbegeleidend bos en het ven Papschot. De Mispelindsche en Neterselsche Heide zijn droge en vochtige restanten heide van de voorheen uitgestrekte en kenmerkende Kempische heiden met vennen (De Flaes, Het Goor). De Neterselsche Heide omvat het gebied 'Grijze Steen' met snavelbiesbegroeiingen en broekbossen. De Landschotse Heide bestaat uit droge en vochtige heiden met hierin enkele heidevennen, Keijenhurk, Kromven, Wit Hollandven en Berkven. Het Groot en Klein Meer zijn voormalige heidevennen in een groot bos.

Het gebied is aangewezen voor 13 habitattypen² en twee habitatrichtlijnsoorten.³ Vochtige alluviale bossen en hoogveenbossen zijn prioritair habitattypen, waarvoor een landelijke doelstelling geldt. De NDA concludeert dat de instandhouding van alle beschermde leefgebieden (habitats) onder druk staat en dat verslechtering niet is uitgesloten. Per habitat is de oorzaak verschillend. De NDA noemt de volgende knelpunten in dit Natura 2000-gebied: verdroging, teveel neerslag van stikstof met als gevolg eutrofiëring en verzuring, slechte waterkwaliteit, versnippering en te weinig verbindingen met andere gebieden, invasieve exoten en teveel recreatie. Deze knelpunten zijn niet op te lossen met alleen het huidige beheer. Dit komt doordat dat deze knelpunten voor het grootste deel veroorzaakt worden door zaken die van buiten het beschermde natuurgebied komen. Het gaat dan vooral over de verlaging van de grondwaterstand door onttrekkingen en teveel neerslag van stikstof.

Wat is het oordeel van de Ecologische Autoriteit?

De NDA is een omvangrijk rapport dat veel informatie over het gebied uit verschillende onderzoeken samenvat. De Ecologische Autoriteit kan zich vinden in de conclusies uit de NDA dat verdere verslechtering van Kempenland-West niet is uitgesloten en dat de doelen met alleen het huidige beheer niet kunnen worden gehaald.⁴ Het is onontkoombaar om het huidige intensieve beheer voort te zetten, zolang het herstel van het systeem nog niet gerealiseerd is. De Ecologische Autoriteit deelt de conclusie uit de NDA dat te grote toestroom van nutriënten, met name door stikstofdepositie, leidend tot vermessing en verzuring, en te weinig, kwalitatief goed, (kwel)water de grootste knelpunten (drukfactoren) zijn. Kwaliteitsverbetering of uitbreiding van de

¹ Natuurdoelanalyse Kempenland-West (135), AnteaGroup, 27 februari 2023.

² Een habitatype is een levensgemeenschap van planten en dieren (land- of water) met bijzondere kenmerken, die op Europees niveau worden beschermd. Habitatrichtlijnsoorten zijn soorten die onder de Europese Habitatrichtlijn vallen.

³ Habitattypen stuifzandheiden met struikheide, zwakgebufferde vennen, zure vennen, beken en rivieren met waterplanten, vochtige heiden, droge heiden, blauwgraslanden, pioniervegetaties met snavelbiezen, beuken-eikenbossen met hulst, eiken-haagbeukenbossen, oude eikenbossen, hoogveenbossen, vochtige alluviale bossen. Habitatrichtlijnsoorten: kleine modderkruiper en drijvende waterweegbree.

⁴ Zie tabel 6-3 van de NDA.

beschermde natuur zijn op dit moment niet binnen bereik. De Ecologische Autoriteit ziet dat de effecten van de verschillende drukfactoren optellen. Met aanvullende maatregelen om dit te verbeteren, ook buiten de begrenzing van het gebied zelf, kunnen de doelen mogelijk wél worden gehaald. Juist deze maatregelen dragen het meeste bij aan herstel van het systeem en zijn daarmee het meest urgent.

De NDA bevat een pakket van bestaande én aanvullende maatregelen. Maatregelen waarvan zeker is dat ze nodig zijn om verslechtering te voorkomen en verbetering mogelijk te maken en waarvan de ecologische risico's gering tot nihil zijn, moeten onverwijld uitgevoerd worden. Concreet gaat het om:

- **Verlagen van de stikstofdepositie door een aanpak aan de bron.** De stikstofdepositie is te hoog⁵ voor alle habitattypen. Bijkomend probleem is dat de effecten van stikstof op ecosystemen groter worden door ophoping van stikstof in de bodem. Dit is in het gebied Kempenland-West onder andere te zien aan vergrassing, vermindering van de diversiteit van de heidevegetaties en verruiging in de graslanden.
- **Verminderen van de aanvoer van nutriënten.** Denk hierbij aan minder aanvoer via grond- en oppervlaktewater of door de uitwerpselen van ganzen.
- **Verminderen van grondwateronttrekking.** Verdroging is in dit gebied een groot probleem. Het grote aantal grondwateronttrekkingen in de omgeving van het natuurgebied is een belangrijke oorzaak. Voortzetten van de bestaande onttrekkingen en het opvullen van de vergunde ruimte leiden tot verdere verslechtering. Het verminderen van het aantal onttrekkingen is een ecologische gewenste maatregel.
- **Voortzetten van het bestaande natuurbeheer.** De Ecologische Autoriteit waardeert het bestaande intensieve beheer van dit gebied, waardoor er ondanks de drukfactoren nog veel natuurwaarden zijn. Dit moet worden voortgezet om de huidige natuurwaarden te behouden.
- **Verminderen van versnippering.** Herstel en creëren van verbindingen met andere beschermde natuur in de omgeving is belangrijk voor behoud van soorten en habitats in het gebied en voor het goed functioneren van het natuurgebied.

Door het ontbreken van sommige gegevens kan niet goed worden bepaald hoe groot de opgave is voor het realiseren van alle instandhoudingsdoelen. Er mist daarvoor nog informatie over de effectiviteit van al uitgevoerde of geplande maatregelen en nieuwe maatregelen moeten verder worden uitgewerkt.⁶ Om de instandhoudings- en verbeterdoelen te halen en natuurherstelmaatregelen goed te onderbouwen adviseert de Ecologische Autoriteit de NDA op de volgende punten aan te vullen:

- **Maak de Natura 2000-doelen SMART.** De instandhoudingsdoelen zijn kwalitatief en te algemeen. Met (meetbare) SMART-doelen ontstaat een beter beeld van wat nodig is voor de uitbreidingsdoelen. Bovendien kan zo in de gaten gehouden worden of aanvullende maatregelen nodig zijn.
- **Breng de referentiesituatie goed in beeld.** De situatie op het moment van aanmelding van Kempenland-West, de T0, is juridisch bepalend om te bepalen of verslechtering heeft opgetreden. Voor die reconstructie kan ook oudere informatie over het landschapsecologisch systeem behulpzaam zijn.
- **Geef meer inzicht in het landschapsecologisch systeem.** De NDA geeft informatie over het landschapssysteem, maar er ontbreken nog gegevens over de samenhang, het doelbereik, lokale drukfactoren en de maatregelen per gebiedsdeel of systeem.
- **Breng de grondwateronttrekkingen in beeld.** Het gebied verdroogt en het hydrologisch systeem is op dit moment niet robuust. Een belangrijke oorzaak hiervan is het grote aantal grondwateronttrekkingen in en rond het gebied. Breng deze in kaart en breng vervolgens ook de cumulatieve effecten van alle wateronttrekkingen in beeld. Ontwikkel een strategie om in te spelen op huidige en toekomstige extremere weersomstandigheden.
- **Werk de verbindingen met andere gebieden uit.** Geef aan hoe het Natura-2000 gebied met andere beschermde gebieden of landgoederen met grote natuurwaarden wordt verbonden.⁷ Analyseer waar

⁵ Zie tabel 5.41 van de NDA.

⁶ De Ecologische Autoriteit heeft begrepen dat intensieve monitoring is opgestart. Gegevens hiervan waren bij het opstellen van de NDA nog niet beschikbaar.

⁷ Geef bijvoorbeeld aan welk gebied met welk gebied verbonden moet worden en de ecologische onderbouwing daarvan.

versnippering een probleem is. Beschrijf welke verbindingzones er zijn, welke al aangewezen zijn en welke verder nog gewenst zijn. Benoem hierbij ook de doelsoorten, zodat de werking van de verbindingzones getoetst kan worden.

- **Geef meer inzicht in het landschapsecologisch systeem.** De NDA geeft informatie over het landschapssysteem, maar er ontbreken nog gegevens over de samenhang, het doelbereik, lokale drukfactoren en de maatregelen per gebiedsdeel of systeem.
- **Maak een planning van de maatregelen met heldere prioriteiten.** Deze ontbreekt nu. Geef de maatregelen ook op kaart aan. Maak onderscheid tussen maatregelen die niet kunnen worden uitgesteld en maatregelen voor de lange termijn.
- **Kennis- en monitoringsprogramma.** Stel een kennisprogramma op en neem daarin de onderzoeks- en monitoringsmaatregelen op, die nu in hoofdstuk 6 van de NDA staan. Maak een volledig en samenhangend overzicht van het benodigde onderzoek dat uit de NDA voortvloeit. Voorzie dit van een verantwoordelijke, een budget en een planning met prioriteiten. Zorg via monitoring dat de effectiviteit van de bestaande en geplande maatregelen duidelijk wordt en of hiermee de doelen gehaald worden.

De Ecologische Autoriteit concludeert op basis van de NDA dat (verdere) verslechtering van Kempenland-West niet is uitgesloten en dat met de bestaande en geplande maatregelen de doelen niet worden gehaald. De NDA moet op een aantal belangrijke punten aangevuld worden. Het is niet toegestaan om te wachten met het treffen van maatregelen totdat verdere verslechtering optreedt.⁸ De aanvullende maatregelen geven veel aanknopingspunten om de Natura 2000 doelen in het gebiedsprogramma te kunnen halen. Of dit voldoende is kan nu niet worden beoordeeld omdat de effectiviteit van de geplande en genomen maatregelen niet goed in beeld is. De NDA bevat, met het oog op het gezond en robuust maken van de beschermde natuur in Kempenland-West, nog onvoldoende informatie om de besluiten in het gebiedsprogramma op te baseren.

Hoofdstuk 2 bevat een toelichting op dit oordeel. In hoofdstuk 3 staan adviezen van de Ecologische Autoriteit voor het provinciale gebiedsprogramma.

⁸ Zie paragraaf 3 van de [Interpretation guide Natura 2000-beheer](#) en deze uitspraak van het Europese Hof: C-418/04.

Figuur 1: Ligging Natura 2000-gebied Kempenland-West, bron NDA.

Waarom een natuurdoelanalyse?

Het Rijk ziet dat de kwaliteit van natuur onder druk staat, onder meer als gevolg van intensief gebruik van land en water, emissies van stikstof en klimaatverandering. Met de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering (WSN) en het bijbehorende verbeterprogramma⁹ wil Nederland die negatieve trend keren.

In die regelgeving is ook vastgelegd dat per Natura 2000-gebied een zogenoemde natuurdoelanalyse (NDA) moet worden gemaakt. Daarin moet blijken wat de actuele natuurkwaliteit is, welke knelpunten ('drukfactoren') er zijn en hoe de natuurdoelen voor dat gebied kunnen worden behaald. Een NDA biedt op zijn beurt input voor een gebiedsprogramma waarin wordt opgenomen welke maatregelen¹⁰ daadwerkelijk genomen zullen worden.

Waarom een advies van de Ecologische Autoriteit?

De provincie Noord-Brabant heeft de NDA over Kempenland-West voorgelegd aan de Ecologische Autoriteit. De Ecologische Autoriteit toetst of in de NDA alle essentiële ecologische informatie werd betrokken waarmee het bevoegd gezag later goed onderbouwde besluiten kan nemen over onder meer gebiedsplannen en gebiedsprogramma's.¹¹ In de bijlage bij dit advies staan de werkwijze, samenstelling van de werkgroep en andere projectgegevens. De projectstukken die bij het advies zijn gebruikt zijn te vinden door nummer 5036 in te vullen op www.ecologischeautoriteit.nl in het zoekvak.

⁹ Het programma Stikstofreductie en Natuurverbetering.

<https://www.rvo.nl/sites/default/files/2022-05/Ontwerpprogramma-Stikstofreductie-en-Natuurverbetering.pdf>. Het programma Stikstofreductie en Natuurverbetering geeft invulling aan de Wet Stikstofreductie en Natuurverbetering (WSN). In deze wet is vastgelegd dat de stikstofdepositie omlaag gebracht moet worden en de natuur verbeterd moet worden om de instandhoudingsdoelstellingen voor de habitattypen en soorten (alsnog) te realiseren.

¹⁰ Zie voor de reikwijdte van deze maatregelen de interpretatie guide Natura 2000-beheer, lid 2.4, hieruit: 'De instandhoudingsmaatregelen kunnen de vorm aannemen van "passende wettelijke, bestuursrechtelijke of op een overeenkomst berustende maatregelen" en "zo nodig" de vorm van "passende beheersplannen".'

https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/management/docs/art6/Provisions_Art_6_nov_2018_nl.pdf.

¹¹ Zie het instellingsbesluit: [stcrt-2022-24607.pdf](https://www.officiëlebezoekingen.nl) (officiëlebezoekingen.nl).

2. Toelichting op het advies

In dit hoofdstuk licht de Ecologische Autoriteit haar oordeel toe en geeft zij aan welke informatie aangevuld moet worden. Dit is opgenomen in een tekstkader. Naar het oordeel van de EA is deze ecologische informatie essentieel om het belang van beschermde natuur volwaardig mee te wegen bij de besluitvorming over Kempenland-West door de provincie Noord-Brabant.

2.1 Algemene opmerkingen vorm en navolgbaarheid

De NDA is omvangrijk en maakt goed gebruik van informatie uit verschillende onderzoeksrapporten.¹² De scores en kwalificaties in de NDA zijn navolgbaar en de conclusies in het NDA zijn goed onderbouwd. Wel komt soms door de gebruikte systematiek informatie op meerdere plaatsen terug en dit gebeurt niet altijd consistent. Dit komt omdat dezelfde aspecten opnieuw worden beschreven vanuit verschillende perspectieven (per gebied, per habitattypen en per knelpunt). De herhalingen en het gegeven dat de informatie hier en daar niet is toegespitst, maken het rapport zelf soms niet altijd goed navolgbaar.

Er ontbreken gedetailleerde en duidelijke kaarten met daarop aangegeven de plaats van de knelpunten, potenties en herstelmaatregelen (actueel en gepland). Voor een direct en goed inzicht in het landschapssysteem en de samenhang daarbinnen zijn verder goede ruimtelijke weergaven op kaart belangrijk van verbindingzones en hydrologische invloedzones. Ook de begrenzing¹³ moet duidelijk worden aangegeven. Dit ondersteunt ook de gebiedsprocessen. Bovendien vergroot het de leesbaarheid van het rapport.

Tot slot ontbreekt, gelet op de omvang van het hoofdrapport, een goed leesbare samenvatting van de hoofdpunten van de NDA met kaartmateriaal.

De EA adviseert herhalingen in de NDA te schrappen en de NDA aan te vullen met een leesbare samenvatting en inzichtelijke kaarten.

2.2 Doelen en referentiesituatie

De NDA beschrijft in hoofdstuk 2 de doelen (ISHD en VHR¹⁴) en kernopgaven voor Kempenland-West volledig en correct. De instandhoudingsdoelen zijn vooral kwalitatief geformuleerd in termen van 'behoud' of 'uitbreiding' van oppervlakte en 'behoud' of 'verbetering' van kwaliteit.¹⁵ Om een gericht en effectief maatregelenpakket te formuleren helpt het om de doelen SMART en dus kwantitatief te formuleren.

Formuleer de doelen zo kwantitatief mogelijk (SMART).¹⁶ Vul de doelen aan met de vertaling van de landelijke doelen naar de gebieden, zodra deze beschikbaar komen. Benut ook oude onderzoeken (karteringen/tellingen). Als een kwantitatief doel niet mogelijk is, zoek dan naar herleidbare en eventueel kwantitatief toetsbare afgeleide doelstellingen (zoals geschikt areaal of aantal benodigde geschikte voorplantingsplekken). Maak de trend van natuurkwaliteit zichtbaar en toetsbaar.¹⁷ De NDA moet inzicht bieden in de gewenste condities voor natuurherstel, zoals een goede hydrologie en een gezonde bodem. Geef de doelen waar mogelijk in samenhang op kaart aan.

¹² Wel heeft de Ecologische Autoriteit de indruk dat bij het opstellen van het rapport beter gebruik had kunnen worden gemaakt van actuele gebiedskennis van de terrein beheerdersorganisaties.

¹³ De NDA maakt niet duidelijk of besproken gebieden, zoals De Utrecht, binnen of buiten de begrenzing van het Natura 2000-gebied liggen.

¹⁴ ISHD staat voor instandhoudingsdoelen en VHR voor Vogel- en Habitatrictlijn.

¹⁵ Zie ook het Aanwijzingsbesluit voor Natura 2000-gebied Kempenland-West.

¹⁶ Specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en tijdgebonden.

¹⁷ De Ecologische Autoriteit maakt de kanttekening dat de doelen mogelijk nog wijzigen als de actualisatie van het natuurdoelendocument door het Ministerie van LNV is afgerond. Anticipeer hier in het beleidstraject op.

Referentiesituatie

Om te kunnen bepalen of de doelen gehaald worden moet duidelijk zijn wat op het moment van aanmelding¹⁸ de staat van de natuur was, de T_0 , en wat de huidige staat is, de T_1 . De NDA beschrijft deze referentiesituaties maar ze zijn niet volledig. Er is kwantitatieve informatie van de actuele populaties van karakteristieke soorten¹⁹, maar er is geen beeld van relevante vegetatie- en habitattypen (heden en verleden).

De Ecologische Autoriteit merkt op dat de referentie in de eerste plaats geldt voor de doelen waarvoor het gebied is aangewezen. Er is een T_0 kaart vastgesteld, de Habitattypenkaart uit 2013 (kaart 5.1). Deze kaart is correct en het is formeel juist om deze te gebruiken. Voor het tot stand brengen van duurzaam systeemherstel, gebaseerd op ecologische maatstaven, kan echter meer nodig zijn. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn, omdat al verslechtering van abiotische condities en de biotische situatie had plaatsgevonden tussen het moment van aanmelding als Natura 2000-gebied en de Habitattypenkaart uit 2013. Dat is een algemeen probleem met de NDA's en dit is ook hier het geval. In 2013 was de situatie al verslechterd en daarom is dit referentiejaar ecologisch gezien niet erg geschikt om aan te toetsen. Om inzicht te krijgen in de benodigde condities en maatregelen voor duurzaam systeemherstel is het nodig verder terug te kijken dan deze referentiedatum. In de NDA ontbreekt deze ecologische, geohydrologische en ruimtelijke informatie. De richting van de opgave is op zich goed te bepalen vanwege de uitgebreide systeemkennis van het gebied. De omvang van de opgave is nog niet goed in beeld.

De Ecologische Autoriteit adviseert om de NDA aan te vullen met:

- Een schatting van arealen en kwaliteit van habitattypen en leefgebieden van het jaar van aanmelding van het gebied als Natura 2000 gebied. Geef hiermee een completer beeld van de trends en ontwikkelingen. Dit kan op basis van historische bronnen, vegetatiegegevens en verspreidingsgegevens van karakteristieke soorten en kennis van (voormalige) gebiedsbeheerders. Maak een reconstructie van een gezonde ecologische referentiesituatie en geef meer inzicht in de opgave. Werk ook hier met duidelijke kaarten.
- Geef een goed beeld van de gebied specifieke abiotische randvoorwaarden die nodig zijn om de doelen te halen en hoe deze zich verhouden tot de huidige situatie.

2.3 Systeemanalyse, omgevingscondities en drukfactoren

Inzicht in het landschapsecologische systeem

Inzicht in het landschapsecologische systeem is de basis voor de analyse van de huidige natuurkwaliteit en -kwantiteit, gewenste condities, drukfactoren en noodzakelijke aanvullende maatregelen. De uitgevoerde Landschapsecologische systeemanalyse (LESA) in de NDA geeft veel algemene informatie over de opbouw van het gebied. Er is goed gebruik gemaakt van kennis over deelgebieden en verschillende thema's. Ook de koppeling tussen de LESA en de OBN-aangrijpingspunten is juist uitgevoerd.

De NDA focust te snel op de deelgebieden en beschrijvingen per habitatype en de informatie is gefragmenteerd. Ook is de informatie voor het ene deelgebied gedetailleerder dan voor het andere. De samenhang van het natuurgebied met andere gebieden is niet overal duidelijk. Daardoor is mogelijk niet alle informatie beschikbaar om te bepalen welke systeemherstelmaatregelen noodzakelijk, welke verbeterd moeten worden en welke prioriteit moeten hebben.

Het gebied is sterk gefragmenteerd en heeft relatief kleine deelgebieden. Daarnaast stromen drie beken door het gebied. De meeste beekdalen liggen echter buiten het beschermde gebied en de bronnen van de beken liggen ook elders. Dat betekent dat veel maatregelen niet binnen maar buiten het gebied moeten worden genomen. Het functioneren van het systeem als geheel is essentieel voor het halen van de doelen.

¹⁸ Natura 2000 Doelendocument, Ministerie van LNV, juni 2006.

¹⁹ Op basis van gegevens van de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Deze zijn niet altijd volledig.

De Ecologische Autoriteit adviseert op het niveau van de regio en in nauwe afstemming met en tussen de beheerders, via het gebiedsprogramma na te gaan hoe de kwaliteit van de natuur geborgd kan worden. Betrek hierbij ook de verbindingen tussen deelgebieden en met andere gebieden. Nu is het nog onduidelijk waar de kansen liggen om de doelen en kernopgaves te halen.

De Ecologische Autoriteit adviseert de landschapsecologische analyse aan te vullen. Denk hierbij aan en concrete schematische weergaven van de werking van het systeem en aan relevante doorsnedes van het landschap. Verplaats details naar de bijlagen.

Het watersysteem: kwantiteit en kwaliteit

De NDA besteedt terecht veel aandacht aan hydrologische knelpunten. Wel mist een goede analyse van de ondiepe geohydrologie voor een beter begrip over het functioneren van de vennen, kwelzones, alluviale bossen en beken. Meer inzicht is nodig in de bodemopbouw, waaronder de locaties van ondiepe en diepere leemafzettingen. De ligging hiervan is essentieel voor hydrologische modelleringen. Ook ontbreekt inzicht in hoe de brongebieden en stroomgebieden beheerd worden. Daardoor is niet te beoordelen of hydrologische veranderingen in het gebied veroorzaakt zijn door onttrekkingen, verdamping, intern beheer of bijvoorbeeld door klimaatverandering. Essentieel voor het bereiken van de doelstellingen is om te zorgen voor hogere kweldruk en een passende waterhuishouding.

De Ecologische Autoriteit heeft tijdens haar veldbezoek begrepen dat er intensieve monitoring plaatsvindt van grondwater en oppervlaktewater (vennen, beken en sloten). Deze kwantitatieve informatie²⁰ staat echter niet in de NDA en ook de hydrologische ontwikkelingen (verbetering of verslechtering) ontbreken. Zo stelt de NDA dat na de uitvoering van beekherstelprojecten tijdelijke achteruitgang te verwachten is. Onduidelijk is hoe deze achteruitgang te onderscheiden is van achteruitgang door andere oorzaken. Ook ontbreken duidelijke kaarten van de locaties van beekherstel en de situatie met de typische of beschermde soorten voor en na herstel.²¹

Er zijn meer gegevens nodig over waterkwaliteit (en verschillende typen kwel) in de beken en beekdalen.²² Drijvende waterweegbree profiteert bijvoorbeeld van ijzerrijk water, dat op bepaalde plekken voor komt, maar niet in alle beken en mogelijk alleen bij lage waterstanden. Lokale kwel heeft een andere kwaliteit, die wellicht beter is voor andere doelsoorten. Deze plekken lopen weer een groter risico op verontreinigd grondwater. Hiervoor is in de NDA geen aandacht. Het onderscheid in verschillende typen kwel en waar dit voorkomt is onderbelicht.

De Ecologische Autoriteit adviseert om de NDA aan te vullen met de resultaten van de beschikbare hydrologische monitoring en deze te gebruiken om de landschapsecologische analyse compleet te maken.

Verdroging

Een van de voornaamste oorzaken van verdroging in het gebied is het grote aantal onttrekkingen in de omgeving (inclusief het Belgisch deel van het stroomgebied). Er vindt diepe grondwaterwinning plaats voor drinkwater. Daarnaast zijn er veel ondiepe winningen voor beregening. De vergunde en onvergunde particuliere onttrekkingen, ook in het Belgisch deel van het systeem, zijn niet goed in beeld en de monitoring en handhaving

²⁰ Over het voorkomen van infiltratie en kwel, kwantificeren van de stromen en ook over de kwaliteit van grondwater, oppervlaktewater bodem en slib. Het jaartal van deze informatie is overigens niet duidelijk.

²¹ Voor de Groote en Kleine Beerze, de Raamsloop en de Reusel ontbreekt informatie over de voeding van het gebied, het beekpeilbeheer, de water- en slibkwaliteit of dit is alleen in algemene termen gebeurd. Er ontbreekt een kaart met intrekzones, vernauwingen en overstromingsvlaktes. Ook is er geen inzicht in exoten hotspots en waar en hoe is herstel uitgevoerd. Tijdens het veldbezoek van de Ecologische Autoriteit werd verder duidelijk dat in het gebied nog steeds diepe Fe-rijke kwel voorkomt. Deze wordt afgevangen door diepe sloten en komt niet in de beek.

²² De biochemische processen van Fe, P, SO₃, NO₃ zijn met elkaar verbonden.

zijn tot op heden onvoldoende. Inzicht in het cumulatief effect van de onttrekkingen op het Natura 2000-gebied ontbreekt. Maatregelen waarover besloten is zijn nog niet uitgevoerd. De Ecologische Autoriteit wijst op de urgentie van het uitwerken van de aanbevelingen uit het rapport *Zonder water geen later*²³. Uitvoering van de onderzoeksmaatregel hierover in tabel 7-2 van de NDA is urgent.

Andere factoren die verdroging in de hand werken zijn:

- Drainage in het gebied, zoals door sloten, greppels en drainagebuizen. Deze zijn niet compleet in beeld. Een ruimtelijke weergave hiervan is nodig.
- Het grote areaal bos zorgt voor veel verdamping, waardoor er minder water infiltreert. Dit geldt vooral voor de naaldbossen, die ook in het winterhalfjaar water opnemen en verdampen.

De Ecologische Autoriteit adviseert de NDA met de volgende informatie aan te vullen:

- Breng alle onttrekkingen in de omgeving in beeld (inclusief die in België). Beoordeel het cumulatieve effect op de natuur, voor zo ver dat nog niet is gedaan.
- Bereken de infiltratie in het gebied en daarna de effecten op de grondwaterstanden. Beschrijf vervolgens de cumulatieve effecten van de diepe en ondiepe wateronttrekkingen. Geef concreet aan hoe voor Kempenland-West gevolg wordt gegeven aan het advies *Zonder water geen later*.
- Zorg voor regulering van het waterbeheer: integraal en per stroomgebied. Koppel dit aan effectieve maatregelen en een goede handhaving.

Bodem

De NDA benoemt - naast verdroging - eutrofiëring, verzuring en versnippering binnen het Natura 2000-gebied als de grootste bedreigingen. Hoe dit in zijn werk gaat wordt niet duidelijk. De NDA geeft geen duidelijk inzicht in de vraag of de toestand van de bodem de goede condities biedt voor de realisatie van de beoogde natuurdoelen.

De Ecologische Autoriteit constateert dat er geen beschrijving is van de bodemconditie. Breng deze in beeld.

Hydrologie en klimaatadaptatie

Klimaatverandering leidt tot het opschuiven van klimaatzones en ook neemt de kans op extremer weer toe. Dit heeft gevolgen voor de natuur. Dit komt boven op de lokale problemen. Voor het ontstaan van een robuust hydrologisch systeem dat is aangepast aan klimaatverandering is het herstellen van de kweldruk en de opbolling van de grondwaterspiegel van belang. De NDA geeft geen beschouwing over wat (verdere) klimaatverandering betekent voor het gebied. De nu al problematische langere perioden van droogte geven aan hoe gevoelig dit gebied is voor klimaatverandering.

De Ecologische Autoriteit adviseert in het NDA een beschouwing over klimaatverandering en klimaatadaptatie op te nemen en wat de gevolgen zijn voor dit gebied. Geef in grote lijnen aan welke drukfactoren verergeren door klimaatverandering. Ga in op mogelijke maatregelen om het natuurgebied op dit punt robuuster te maken.

2.4 Habitattypen en doelsoorten

De belangrijkste knelpunten voor het realiseren van de instandhoudingsdoelstellingen voor de habitattypen worden grotendeels veroorzaakt door activiteiten buiten het Natura 2000-gebied en zijn niet door de beheerder

²³ *Zonder water geen later* van de Adviescommissie Droogte.

op te lossen (zie ook tabel 3.-2 in de NDA). Voor het treffen van effectieve maatregelen is het nodig te weten wat de bron hiervan is.²⁴

Andere aandachtspunten zijn:

- Er is geen goed overzicht van welke invasieve exoten in het gebied voorkomen en hoe ze verspreid zijn, de hotspots en de aanpak (geldt zowel voor flora als fauna). Omdat deze informatie verspreid in het NDA staat en een integrale visie hierop mist, is het lastig om maatregelen te prioriteren.
- Er mist een analyse van vermessing en verzuring door stikstofdepositie en de cumulatieve effecten op de organismen in de voedselketen zijn niet goed in beeld.
- Bij de alluviale bossen wordt verstoring door recreatie op fauna genoemd. Niet duidelijk is of dit ook een knelpunt is.
- Er zijn geen conclusies getrokken over de staat van de habitats van de beken.
- Er is geen duidelijk beeld van de aanwezigheid van zware metalen in water en in slib. De risico's hiervan zijn niet in de NDA benoemd.

Vul de NDA aan met informatie over bovengenoemde punten.

2.5 (Verwacht) effect van bestaande en zekere maatregelen

De NDA bevat een uitgebreid overzicht van maatregelen. Deze zijn concreet gemaakt maar het is veelal niet duidelijk wat de status en het effect ervan is.²⁵ Verder ontbreekt een ruimtelijke weergave van locatie en omvang ervan. Veel maatregelen zijn gestart maar (nog) niet afgerond. Evaluatie van de effectiviteit heeft nog niet plaatsgevonden.

De Ecologische Autoriteit constateert verder dat de NDA niet voldoende duidelijk maakt welke geplande maatregelen zijn geborgd, dat wil zeggen: of ze zijn vastgesteld door het bevoegd gezag, met bijbehorende financiering. Daardoor is niet te controleren of de maatregelen ten grondslag kunnen liggen aan de eindconclusies in de NDA. Daarnaast valt op dat sommige maatregelen lokaal zijn (pompjes, terrassen bij de vennen, kleine stuwen, infiltratiegreppels) en niet gericht zijn op systeemherstel.²⁶ Deze maatregelen kunnen als overlevingsmaatregelen nuttig zijn, ze vervangen echter niet de systeemmaatregelen.

Vul de NDA aan met informatie over:

- de borging en status van geplande maatregelen en de effectiviteit van eerder genomen maatregelen. Geef per maatregel het concrete doel, de planning en de prioritering aan;
- kwantificering (omvang, grootte) en ruimtelijk beeld met kaarten van locatie en tijd van de uitvoering van de maatregelen;
- het effect van de maatregelen op het functioneren van het landschapsecologisch systeem.

2.6 Synthese en conclusie

In de NDA staat dat, zelfs na uitvoering van alle reeds vastgestelde maatregelen, verslechtering van de geanalyseerde habitattypen niet is uit te sluiten en dat instandhoudingdoelstellingen niet gehaald worden. Het gebied staat onder druk en zal na uitvoering van die maatregelen nog steeds onder druk staan door met name

²⁴ Buiten de atmosferische depositie zijn er nog andere bronnen van nutriënten:

- aangevoerd slib, waardoor de alluviale bossen verruigen;
- runoff en nutriëntenuitspoeling vanuit de landbouwgronden naar de beken;
- (historische) grondwaterverontreinigingen;
- oude nutriëntenstapeling, interne nutriënten stromen (P-mobilisatie);
- de uitwerpselen van ganzen.

²⁵ Fase en planning van uitvoering.

²⁶ Een voorbeeld is bemaling van blauwgraslanden. Dit is niet een duurzame oplossing en het vraagt om andere maatregelen. De Ecologische Autoriteit heeft begrepen dat deze maatregel tijdelijk is.

stikstofdepositie en verdroging. De Ecologische Autoriteit constateert dat deze eindconclusies terecht zijn. Ook al neemt de stikstof depositie door maatregelen af, dan nog zal de stikstofbeschikbaarheid in de bodem nog een tijd te hoog blijven door accumulatie uit het verleden, heden en toekomst.

De Ecologische Autoriteit adviseert de onderbouwing van de eindconclusies aan te scherpen door de genoemde punten in voorgaande paragrafen in dit advies op te volgen. Gebruik hierbij niet alleen de onderliggende onderzoeksrapporten maar ook actuele informatie van de beheerders. Dit geeft aanknopingspunten voor het formuleren van effectieve maatregelen.

De Ecologische Autoriteit constateert dat het nemen van maatregelen urgent is. De meeste maatregelen die binnen het gebied kunnen worden genomen zijn al in uitvoering of gepland. Het advies is om zo snel mogelijk te starten met het treffen van maatregelen waarvan bekend is dat ze ecologisch gezien effectief zijn, zoals hydrologische herstelmaatregelen en bronmaatregelen (voor stikstofreductie) en waarvan de ecologische neveneffecten gering zijn. De nadruk moet dan ook liggen op de externe drukfactoren. De Ecologische Autoriteit stelt, met het oog op het halen van de doelen en het voorkomen van (verdere) verslechtering, de volgende aanpak voor:

1. Maak doelen SMART en kies deze op basis van inzicht in het functioneren van het systeem;
2. Vul de NDA aan met de in dit advies gevraagde informatie;
3. Maak een duidelijke planning en prioritering van de maatregelen.²⁷
4. Evalueer en monitor de maatregelen en neem aanvullende maatregelen op voor knelpunten die in en rond het gebied resteren en voer ze zo snel mogelijk uit.

Tot slot wijst de Ecologische Autoriteit op het belang van regie. Het gebied kent meerdere, samenwerkende beheerders, die hun eigen, verschillende prioriteiten hebben. De provincie is de voortouwnemer. Geef aan wie verantwoordelijk is voor de visie over het gebied als geheel en voor de ecologische samenhang binnen het gebied. Beschrijf ook hoe de samenhang tussen het gebied en de omliggende bufferzones wordt bewaakt. Op basis daarvan moet duidelijk worden voor welke beheerstrategie wordt gekozen. Keuzes kunnen onder meer zijn het inzetten op prioritaire habitattypen, waarvan nog maar een klein areaal aanwezig is, en/of juist op minder zeldzame, maar voor het landelijk areaal belangrijke gebieden.

Aanvullende maatregelen

Uit de NDA blijkt dat, ook na uitvoering van alle geprogrammeerde maatregelen, verslechtering niet kan worden voorkomen. Er blijven 'restproblemen' in het gebied over. Het is daarmee duidelijk dat aanvullende maatregelen getroffen moeten worden. De Ecologische Autoriteit onderschrijft deze conclusie. Maar doordat kwantitatieve gegevens ontbreken, is de exacte omvang van de restproblemen niet in beeld.²⁸ De NDA beschrijft hiervoor maatregelen, maar omdat deze niet op kaart staan is de omvang ervan niet duidelijk. Generieke maatregelen moeten preciezer worden geformuleerd. De Ecologische Autoriteit ziet de meeste kansen voor aanvullende maatregelen voor het verbeteren van hydrologische condities (zie voor een toelichting op deze punten paragraaf 2.2 van dit advies).

²⁷ Maak een **duidelijke prioritering en planning van de maatregelen**. Geef per maatregel aan wat deze bijdraagt aan de doelen. Maak daarbij het volgende onderscheid.

- **Maatregelen die niet kunnen worden uitgesteld.** De knelpunten voor het halen van doelen voor dit gebied zijn grotendeels duidelijk en het uitstellen van maatregelen kan het halen van de doelen bemoeilijken. Beschrijf de maatregelen waarvan zeker is dat ze nodig zijn, en waarvan de ecologische risico's gering tot nihil zijn. Hierbij hoort in elk geval de voortzetting van het huidige beheer.
- **Maatregelen voor de lange termijn.** Geef aan welke concrete maatregelen en waar in het gebiedsprogramma moeten worden geregeld. Lokale maatregelen kunnen het negatieve effect van stikstof beperken, maar op lange termijn zijn systeem-herstel maatregelen nodig. De meeste van deze maatregelen moeten integraal en op grotere ruimtelijke schaal worden uitgevoerd, zodat de externe drukfactoren verminderen.

²⁸ Monitoring zal hier een belangrijke rol in spelen.

Vul de NDA aan met (richtingen voor) aanvullende maatregelen en geef aan wat de te verwachten effectiviteit ervan is.

Negatieve effecten van maatregelen

Sommige maatregelen, waarvan positieve effecten te verwachten zijn, kunnen ook negatief uitpakken voor (andere) beschermde natuur. Dergelijke maatregelen lijken soms op korte termijn te werken, maar kunnen op langere termijn bijvoorbeeld (zeer) negatief blijken voor het leven boven en in de bodem en daarmee op de langere termijn voor natuurkwaliteit. Deze kennis is grotendeels al bij de beheerders aanwezig. Neem deze informatie in de NDA op. Breng in de NDA van (bestaande en aanvullende) maatregelen eventuele negatieve effecten op de bestaande beschermde en niet-beschermde natuur in beeld. Geef bij aanzienlijke negatieve effecten aan op welke manier deze te voorkomen of te beperken zijn.

2.7 Kennis- en monitoringsprogramma

De NDA bevat geen uitgebreid Kennis- en monitoringsprogramma. De NDA geeft aan dat er veel leemten in kennis zijn (tabel 5.40). Tegelijkertijd stelt het rapport dat deze leemten geen belemmering vormen voor het bepalen van de maatregelen voor de instandhoudingsdoelen. De Ecologische Autoriteit heeft twijfels bij deze stelling en vraagt om deze stelling te onderbouwen.

Stel een kennis- en monitoringsprogramma/-paragraaf op waarin het benodigde onderzoek wat uit de NDA voortvloeit, wordt voorzien van een verantwoordelijke, een budget en een planning. Neem hierbij, naast de al voorgenomen monitoring, ook gebiedskennis van bijvoorbeeld de beheerders mee. Geef ook de onzekerheden aan die voortvloeien uit de leemten in kennis voor het kunnen bepalen van de maatregelen.

Richt het monitoringsprogramma ook specifiek in op het meten van de effectiviteit van de maatregelen.

3. Relatie met het provinciale gebiedsprogramma

In dit hoofdstuk worden uitsluitend aanbevelingen gedaan over onderwerpen die een sterke relatie hebben met de informatie in de NDA. Deze zijn bedoeld om de kwaliteit van het gebiedsprogramma, te verbeteren. Dit is geen complete lijst met adviezen, zie ook het advies over de handreiking gebiedsprogramma's waarin wordt gewezen op het grote belang van samenhang.²⁹

Instandhoudingsdoelen en andere doelen van het provinciale gebiedsprogramma

In de nog op te stellen gebiedsprogramma's per provincie wordt gestreefd naar een integrale aanpak van de onderwerpen natuur, water en klimaat. De Ecologische Autoriteit merkt in dit verband op dat de NDA nog niet ingaat op hoe de instandhoudingsdoelen voor Kempenland-West zich verhouden tot andere doelen. Ecologisch gezien kunnen deze doelen sterk samenhangen, elkaar versterken, of elkaar tegenwerken. Ook in het advies over de handreiking gebiedsprogramma's vraagt de Ecologische Autoriteit aandacht voor de samenhang en prioritering van de doelen. Voor dit gebied gaat het specifiek over de volgende onderwerpen:

- het waterbeheer. Leg ook de relatie met de beleidsbrief 'Bodem en water sturend';
- waterkwaliteit en natuur opgenomen in de Kaderrichtlijn Water (KRW);
- oplossen van lokale en regionale versnippering van natuur;
- de klimaatrobuustheid van het gebied;
- beperking bos- en natuurbranden.

Stikstofspoor

Voor het vereiste systeeminzicht rond de Natura 2000-gebieden verwijst de Ecologische Autoriteit naar het advies over de Handreiking natuurdoelanalyse en naar paragraaf 2.3 van dit advies. De NDA geeft nog een beperkt inzicht in 'het stikstofspoor', omdat is gekozen om dit in het gebiedsprogramma meer in detail te betrekken. De Ecologische Autoriteit adviseert de informatie voor het provinciale gebiedsprogramma aan te vullen met inzicht in de herkomst van de stikstofbelasting. Geef voor overbelaste, stikstofgevoelige habitattypen, naast de actuele totale stikstofbelasting ook aan wat de bijdrage is van lokale bronnen (binnen bijvoorbeeld 1 km), wat de bijdrage is van regionale bronnen (binnen bijvoorbeeld 3 km) en wat de landelijke achtergronddepositie uit Nederland en het buitenland is. Dit geeft inzicht in de meest effectieve maatregelen om de stikstofdepositie te reduceren. Geef hiervan ook een planning en prioritering aan.

²⁹ Zie <https://www.ecologischeautoriteit.nl/adviezen/5001>.

Bijlage 1: Projectgegevens

Werkwijze Ecologische Autoriteit

De Ecologische Autoriteit heeft voor dit advies een werkgroep van deskundigen samengesteld. Deze werkgroep toetst of in de natuurdoelanalyse (NDA) alle essentiële ecologische informatie is betrokken waarmee het bevoegd gezag later goed onderbouwde besluiten kan nemen over onder meer gebiedsplannen en gebiedsprogramma's. Om zich goed op de hoogte te stellen van de situatie heeft de werkgroep het Natura 2000-gebied bezocht en met de voortouwnemers en gebiedsbeheerder(s) gesproken. Meer informatie over de Ecologische Autoriteit en over haar werkwijze vindt u op onze website.

Voortouwnemer

Provincie Noord-Brabant

Samenstelling van de werkgroep

prof. dr. Rien Aerts

ir. Annemie Burger (voorzitter)

drs. Tjeerd Gorter (secretaris)

dr. Agata Klimkowska

ing. Mark Zekhuis

Waar vind ik de stukken die de Ecologische Autoriteit heeft beoordeeld?

U vindt de projectstukken die bij het advies zijn gebruikt, door op www.ecologischeautoriteit.nl projectnummer 5036 in te vullen in het zoekvak.

Arthur van Schendelstraat 760 • 3511 MK Utrecht
030 2347667 • info@ecologischeautoriteit.nl
www.ecologischeautoriteit.nl